

Vzgojni načrt in kultura spoštovanja

■ **Silvo Šinkovec**, D. J., dr. ped. znanosti, psiholog, defektolog in teolog, je predavatelj, terapevt, voditelj več seminarjev, šol za starše in duhovnih vaj, urednik revije *Vzgoja*, duhovni asistent DKPS in direktor *Inštituta Franca Pedička*.

V preteklem šolskem letu je Inštitut Franca Pedička na OŠ Janka Kersnika na Brdu izvedel seminar (ki je bil uvrščen tudi v Katis) Vzgojni načrt in kultura spoštovanja. Temeljni namen seminarja je bil razmislek o povezanosti vzgojnega načrta z vzgojnim konceptom ob konkretnem primeru jedra osebnosti, ki smo ga poimenovali samospoštovanje. Žariščna tema te številke je posvečena kulturi spoštovanja, ki je lahko izhodišče za oblikovanje vzgojnega koncepta, ki bi šolam, ki so v svoj izbor vrednot napisale besedo 'spoštovanje', služil kot okvir vzgojnega načrta. Koncept bomo v prihodnjem letu še razvijali.

Izzivi sodobne vzgoje

Roberto Carneiro, sodelavec Unesca, je sodobnega človeka poimenoval »homo conectus«. Ta 'povezani človek' je res povezan z napravami (telefonom, radiom, televizijo, internetom ali kakorkoli imenujemo naprave in programe) ter preko njih z mnogimi vsebinami, posamezniki in ljudmi, pogosto pa ga ravno te naprave, ki se postavijo vmes, oddaljujejo od drugih in tudi od njega samega. Ko izgubimo osebni stik s človekom, ga ne čutimo več, zato ga tudi ne spoštujemo. Odnos postaja zgolj funkcionalen. Tudi naši učenci lahko komunicirajo z mnogimi ljudmi po svetu, a v mnogih primerih niso sposobni komunikacije znotraj svoje družine, v razredu ali oblikovanja trajnega in globokega prijateljstva. Zato je generalni direktor Unesca Federico Mayor že v devetdesetih letih izrekel zelo pomenljiv stavek, da moramo prenehati otrokom predstavljati današnji svet tako, da si bodo mislili, da je vse, kar je potrebno, računalnik. Računalnik je dobra stvar, toda le kot orodje. Nikoli ne more nadomestiti človeka, človeškega odnosa, topline, materine nežne roke. Kar mora učitelj posredovati učencem, so vrednote. Bistvo. Kot poročata Helena Jeriček Klanšček in Vesna Blagojević (2020: 9–10) v članku v tej številki revije *Vzgoja* »študije kažejo, da je duševno zdravje povezano /.../ tudi z učenim uspehom; mladostniki, ki so bolj zadovoljni z življenjem in imajo boljše duševno zdravje, dosegajo boljši učni uspeh«. Ta trditev mnogokrat drži, a ne vedno. Po zadnjih podatkih PISA 2018 (Rezultati mednarodne ..., 2019) vemo, da slovenski učenci v mednarodnih primerjavah dosegajo visoke rezultate, po drugi strani pa sodijo med duševno krhke osebnosti. »Slovenski učenci in učenke so v primerjavi z vrstniki iz ostalih držav poročali tudi o najnižji pogostosti zaznavanja lastnih pozitivnih čustev, predvsem ponosa in radosti. Približno 35 % slovenskih učencev in učenk je poročalo tudi, da so pogosto ali vedno žalostni, dobra polovica pa jih je poročala, da se pogosto ali vedno počutijo zaskrbljene.« To obratno sorazmerje je zanimiv pojav pri slovenskih učencih. Omenjeni avtorici še navajata, da kljub zelo pozitivni samooceni mladostnikov (mednarodna raziskava HBSC) »večina vprašanih mladostnikov (86,8 %) svoje zdravje ocenjuje kot

odlično ali dobro, večina (89,7 %) je tudi zadovoljna z življenjem«, hkrati pa skoraj tretjina (28,4 %) mladostnikov poroča, da »več kot enkrat tedensko občutijo vsaj dva psihosomatska simptoma«, na primer nervozo, razdražljivost in nespečnost, občutke žalosti ali obupanosti, samomorilne misli. Ti podatki kažejo tudi na nerealno zaznavo samega sebe.

Tony Humphreys trdi, da je najbolj razširjena nevroza v zahodni družbi odvisnost: od uspeha; od spolnosti; od tega, kaj drugi rečejo ali mislijo o nas; od našega izgleda; od družbenega položaja; od materialnih dobrin; od tega, ali nas drugi cenijo, hvalijo in potrjujejo. Vse te odvisnosti pa imajo skupni imenovalac – nizko samospoštovanje. Humphreys doda, da ima »večina otrok z vedenjskimi problemi ali pa tistih, ki se v šoli težko učijo, neurejene družinske razmere in težave s samospoštovanjem« (Humphreys, 2002: 11).

Ti podatki in sporočila, s katerimi se soočamo, so za pedagoške delavce strokovni izziv in zaveza. Ker vemo tudi, da je duševno zdravje zelo povezano s temeljnim občutkom lastne vrednosti, s samospoštovanjem, in vemo, da so slovenske osnovne šole vrednoto 'spoštovanje' postavile visoko na prvo mesto, je logično, da se bolj sistematično posvečamo razvoju samospoštovanja in kulturi spoštovanja.

Temeljni cilj vzgoje

Leo Buscaglia je v svojem šaljivem tonu zapisal, kaj je zrel človek: »Oče mi je pomagal odrasti v bolj ali manj duševno zdravo osebnost, v zdravega nevrotika, ki se veliko smeji, veliko ljubi in ga ni strah jokati ali biti ranljiv. /.../ me naučil, da živim odgovorno in iz življenja napravim nekaj dobrega« (Buscaglia, 2008: 112). Spodbujanje celostnega razvoja osebnosti je temeljni cilj vzgoje in izobraževanja, zapisan v mnogih dokumentih. Unesco našteje štiri področja celostnega razvoja: učiti se, da bi vedeli; učiti se, da bi znali delati; učiti se, da bi znali živeti v skupnosti; učiti se biti (Delors, 1996). Humphreys razvije šest področij razvoja samospoštovanja: telesni jaz, čustveni jaz, razumski jaz, vedenjski jaz, socialni jaz in ustvarjalni jaz. Zakon o osnovni šoli (2007) in Delors (1996: 86) naštejeta se-

Foto: AJ

dem področij: telesni, čustveni, kognitivni, vedenjski, socialni, duhovni in estetski razvoj. Kaj pa pomeni 'celostni razvoj osebnosti' v slovenski pedagoški literaturi, ni jasno (več: Šinkovec, 2017: 77–82). Španski jezuit Fernando de la Puente je ob začetku šole za starše postavljaj udeležencem izzivalno vprašanje: »Starši, imate svoj vzgojni načrt?« in hkrati odgovarjal: »Ne obremenjujte se, če nimate vi vzgojnega načrta – ulica ga prav gotovo ima, družbeni mediji prav tako, vrstniki vaših otrok (klape) tudi.« Potem je zaključil s provokativnim stavkom: »Ne vznemirjajte se in ne trudite se preveč, saj drugi mislijo namesto vas« (de la Puente, 1998: 99).

S Fernandom lahko vprašamo tudi učitelje: »Imate svoj vzgojni načrt?« Vse osnovne šole v Sloveniji ga imajo. Toda ali so si šole odgovorile na vprašanje, kaj delajo, ko vzgajajo? Kaj je vzgoja? Lahko bi rekli, da je vzgoja spremljanje razvoja otrokove osebnosti, kaŹipot, svetovanje, mentorstvo, opazovanje lastnega doŹivljanja, miselnih procesov in vedenja; pomoč pri spoznavanju in doŹivljanju vrednot ter razvijanje sposobnosti empatije, ki vodi v odgovornost, podpora v trenutkih negotovosti in nevednosti. Če vzgojo razumemo kot spremljanje razvoja osebnosti, je to kompleksen proces. Nikakor ne gre samo za discipliniranje otrok, kot si predstavljajo nekateri.

Za oblikovanje dobrega vzgojnega načrta moramo poznati potrebe uencev. Nekaj smo jih nakazali z navedki iz raziskav o stanju uencev. Pa tudi če ne bi brali raziskav, učitelji poznajo svoje uence, iz lastnih izkuŹenj vedo, da ima preveč uencev zelo nizko samo-

spoštovanje, resne teŹave v komunikaciji, resna nihanja v psihičnem zdravju, grozno izkuŹnjo zlorabe, pogreŹajo izgubljene starŹe, ponavadi očeta ...

Potrebe in patologije so, toda kako do spremembe vedenja? Nič ne koristi, če rečemo, da je družina odpovedala. Nič ne koristi, če rečemo: »To bi morali storiti starŹi, oni so prvi vzgojitelji.« Koristi pa, če se vpraŹamo, kje bo otrok ali mladostnik našel motivacijo, da bo Źivel polno in osrečujoče Źivljenje. Lahko je pozivati, da mora mladostnik 'reči ne' drogi, cigaretam, alkoholu, spolnosti. Toda samo apelirati na moč volje je premalo. Spopasti se moramo z vpraŹanjem, kako pridobiti notranjo motivacijo, kje dobiti notranjo moč, ki bo omogočila spremembo vedenja. Učenci morajo vedeti za cilj: »Kadar poznam 'zakaj', najdem tudi 'kako'.« Vedeti moramo, kam bi radi priŹli, kaj bi radi, da se na poti do tja zgodi. Vsaka Źola se mora vpraŹati, ali njen vzgojni načrt odgovarja na temeljne potrebe uencev. Je Źola ustvarila načrt, ki bo mlade opremil za zdrav način Źivljenja? Po več kot desetih letih vemo, da je prav, da smo v zakonodajo zapisali, da morajo Źole narediti vzgojni načrt; danes se spraŹujemo o kakovosti le-teh.

Kaj lahko Źola naredi za razvoj kulture spoštovanja?

Vzgoja poteka v zdravi skupnosti. Svetovna zdravstvena organizacija je pred desetletji z Duhлом začela govoriti o razvoju zdravih skupnosti, zdravih mest. Zdravo mesto ne bo dopustilo, da bi bili otroci zlahka izkoriŹčani ali zlorabljeni s strani prekuŹpevalcev mamil, pedofilov ali trgovcev z ljudmi.

Vzgoja poteka vsak trenutek, v vsakem odnosu na Źoli. Odnos uencea z učiteljem je vzgoja, odnosi uencev s tehničnim osebjem so vzgoja, odnos uencea z vodstvom je vzgoja, odnos med uenci je vzgoja. Vzgoja je razvoj osebnosti, Źe bolj natančno – razvijanje uenceve samopodobe, zato je pomembno vsako sporočilo, ki ga prejme v vseh vrstah odnosov. »Vsako dejanje, vsak izraz na obrazu, vsaka kretnja in vsaka beseda, ki jo izgovori odrasla oseba, pomembna za otroka, sporočajo otroku nekaj o njegovi vrednosti, pomembnosti in sposobnostih,« trdi Humphreys (2002: 16). Vemo, da prva sporočila otrok dobi od svojih starŹev; najprej od mame, potem od očeta in sorojencev, s katerimi preŹivlja svoje prve dneve in leta Źivljenja. Ko pride v Źolo, se je veliko stvari Źe začelo. Verjame-mo pa tudi, da oblikovanje poteka vse Źivljenje in da nas določeni ljudje v različnih obdobjih Źivljenja posebej zaznamujejo. Učenec v Źoli preŹivi veliko ur, dni in let, zato je to okolje izredno pomembno za njegov razvoj, za njegov celostni razvoj.

Šola ima več moŹnosti za spodbujanje celostnega razvoja uenceve osebnosti:

1. Prvo veliko orodje, ki ga ima, je oblikovanje razredne skupnosti, v kateri se goji kultura spoštovanja. Pri tem ima ključno vlogo razrednik.
2. Drugo orodje so razredne ure. Šola lahko razvije sistem razrednih ur v vertikalni za vse letnike. Če Źola goji filozofijo kulture spoštovanja, bo proces vzgoje v smeri oblikovanja samospoštovanja in kulture spoštovanja hitreje potekal. Razrednik ni sam, ampak sodeluje v timu strokovnjakov, ki si prizadevajo razviti isto kulturo.

3. Tretja naloga je oblikovanje učiteljskega zbora s to kulturo. To je naloga vodstva šole. Kot je razredna skupnost življenjsko okolje za posameznega učenca, je šolska zbornica okolje, v katerem učitelj preživlja veliko časa. Kako se počuti med svojimi sodelavci? Je to okolje, v katerem se lahko sprosti, razvija, zaupa, se čuti podprtega pri strokovnem delu, v osebnostni rasti, se čuti, da ga kolegi spoštujejo? Ustvarjati ozračje v zbornici pomeni, da vemo, kakšno kulturo življenja hočemo živeti. Iz te izkušnje učitelji stopajo v razrede in vanje prinašajo ozračje, ki ga sami dihajo.
4. Četrto pomembno področje oblikovanja kulture spoštovanja je sodelovanje s starši. Na srečanjih s starši jim šola pomaga razložiti, kakšno kulturo goji šola. Vabi, da v to kulturo vstopijo tudi starši, ko njihovi otroci pridejo v šolo. To je za starše obogatitev, pomoč pri njihovem vzgojnem delu, izziv za njihovo osebno rast, marsikdaj tudi navdih za strokovni razvoj. Predvsem pa se na ta način med šolo in domom ustvarja skupni jezik, preko katerega lahko uspešno komunicirajo učitelji in starši pri spremljanju razvoja otroka.
5. Peti pripomoček so semena za razvijanje samospoštovanja pri določenem predmetu. Vsak dan ali vsak teden ima profesor pri svojem predmetu priložnost, da učencem v uvodu ure za motivacijo, kot spodbudno misel, kot šalo dneva razloži drobec iz filozofije kulture spoštovanja. Ustvarjalnost učiteljev je lahko neizmerna in semena za spodbujanje razvoja spoštovanja se lahko množijo v neskončnost. Različne situacije so lahko priložnost za odlične učne ure. V konfliktnih situacijah iščejo rešitve,

v katerih se ohranja človekovo dostojanstvo, spodbuja samospoštovanje in razvija odgovornost za lastna dejanja ter za skupno kulturo življenja.

Pedagoški koncept, ki podpira vzgojni načrt

Osnovno sporočilo mojega članka in žariščne teme v tej številki je, da šola za svoj vzgojni načrt potrebuje vzgojni koncept. Ti so lahko različni. Eden je lahko *kultura spoštovanja*. Ob antropološki zasnovi samospoštovanja lahko gradimo posameznikov razvoj na vseh področjih jaza in oblikujemo kulturo šole, ki s tem dobiva svojo identiteto. Naj zaključim to razmišljanje s stavkom nekega učitelja: »Učitelji ne bomo ostali sami, če bomo gradili svoj življenjski prostor, ki bo poln skrbnosti, pozornosti, nežnosti in ljubezni.«

Literatura

- Buscaglia, Leo F. (2008): *Očka, moj oče*. Ljubljana: Elite izobraževanje.
- de la Puente, Fernando (1998): Je mogoče v vzgojo otrok – ki naj bi bila proces osebne rasti – vplesti njihove starše? V Angelca Žerovnik (ur.): *Družina – šola*. Zbornik simpozija. Ljubljana: Družina, Pedagoški inštitut.
- Delors, Jacques (ur.) (1996): *Učenje: skriti zaklad: poročilo Mednarodne komisije o izobraževanju za enaindvajseto stoletje, pripravljeno za Unesco*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Humphreys, Tony (2002): *Otrok in samozavest*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jeriček Klanšček, Helena; Blagojevič, Vesna (2020): Naraščanje težav v duševnem zdravju med slovenskimi mladostniki. *Vzgoja*, letnik XXII, št. 87, str. 9–10.
- *Rezultati mednarodne raziskave Pisa 2018* (2019). Sporočilo za medije. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Pridobljeno 2. 9. 2020 s spletne strani: https://www.pei.si/wp-content/uploads/2019/12/PISA2018_mediji.pdf.
- Šinkovec, Silvo (2017): *Vzgojni načrt v šoli*. Ljubljana: Jutro, Inštitut Franca Pedička.
- *Zakon o osnovni šoli* (2007). Uradni list 120/2007 (Uradno prečiščeno besedilo). Dostopno na spletni strani: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=2007102&stevilka=5073>.

Jedro osebnosti

■ **Jasenska Zupančič**, prof. pedagogike in geografije, je svetovalna delavka in učiteljica dodatne strokovne pomoči na OŠ Janka Kersnika Brdo Lukovica. V šoli je vodja delovne skupine za vzgojni načrt in sodeluje v različnih projektih.

Osebnost je tisto, kar smo. Samopodoba pa je naša predstava o tem, kaj smo. Samospoštovanje nam pove, kako zadovoljni smo s svojo predstavo o sebi, ali prepoznamo in spoštujemo lastno vrednost, kar je nujen pogoj za zadovoljno življenje. Kako naj dejavnosti, ki spodbujajo samospoštovanje, vnesemo v vzgojni načrt šole?

Vsebina vzgojnih načrtov

Po *Zakonu o osnovni šoli* se z vzgojnim načrtom določi načine za doseganje in uresničevanje ciljev ter vrednot iz 2. člena. Eden izmed ciljev osnovnošolskega izobraževanja je tudi omogočanje osebnostnega razvoja učenca v skladu z njegovimi sposobnostmi in interesi, vključno z razvojem njegove pozitivne samopodobe. Šole zakon zavezuje, da morajo imeti

vzgojni načrt, same pa naj ga napolnijo z vsebino. Vzgojni načrt mora biti sestavljen iz več sklopov. Prvi vsebinski sklop mora vsebovati cilje vzgoje, vrednote in načela ravnanja. Drugi vsebinski sklop mora biti sestavljen iz načel vzgojnih dejavnosti, vzgojnih dejavnosti ter svetovanja in sporazumnega reševanja problemov. V tretjem sklopu sta dva samostojna dokumenta: hišni red in pravila šolskega reda.

Vzgojni načrt in vzgojni koncept

Eden izmed ciljev, ki mu morajo slediti vzgojni načrti, je tudi celostni razvoj osebnosti. Pri tem mislimo na spodbujanje skladnega telesnega, spoznavnega, čustvenega, moralnega, duhovnega in socialnega razvoja posameznika. Osebnostni razvoj mora biti usklajen tudi s sposobnostmi in interesi učencev, s pou-